

L'educació infantil a les Illes Balears

M. Antònia Riera Jaume

M. Lluïsa Mir Pozo

RESUM

Aquest treball pretén fer conèixer la situació de l'educació infantil a les Illes Balears. Es descriu l'àmbit contextual de referència i s'analitzen les dades demogràfiques i de població, el marc normatiu que regula l'etapa com també l'actual oferta de serveis per a la primera infància i, finalment, s'apunten algunes propostes per al futur immediat.

RESUMEN

Este trabajo pretende dar a conocer la situación de la educación infantil en las Islas Baleares. Se describe el ámbito contextual de referencia y se analizan los datos demográficos y de población, el marco normativo que regula la etapa así como la actual oferta de servicios para la primera infancia y, finalmente, se apuntan algunas propuestas para el futuro inmediato.

INTRODUCCIÓ

La creixent reivindicació ciutadana per aconseguir millores educatives de la petita infància és un clar indicador de les preocupacions davant els nous models de vida i d'organització socials i és també un clar exponent del valor que s'atorga al període de vida de la primera infància, al seu desenvolupament personal i social.

El bagatge teòric amb què es compta actualment a partir dels avanços de la neurologia, la psicologia o la pedagogia confirma el paper educatiu, compensatori i preventiu de l'educació infantil (0-6). La més alta organització mundial sobre la infància, l'UNICEF, afirma i proclama que les decisions que es prenen i les activitats que es realitzen en nom dels infants durant aquest període fonamental influeixen no solament en la forma com els infants es desenvolupen, sinó també en la manera com progressen els països.

Als darrers anys ha anat augmentant el consens social sobre la importància del fet que les famílies comptin amb un ampli ventall de recursos que permetin la cura i l'educació dels infants de la forma més adequada d'acord amb les seves opcions personals respectant i garantint uns requisits d'atenció bàsics des de la perspectiva dels infants i dels seus propis drets.

El tema dels serveis i recursos per a la primera infància ha d'estar centrat fonamentalment en quins són els drets i les necessitats dels infants i de les famílies. La identificació de les necessitats com a components de l'anàlisi de la situació social és important per la influència que tenen en la qualitat de vida de les persones i per les implicacions que se'n deriven en relació amb el desenvolupament de polítiques socials i educatives.

Les necessitats de desenvolupament i socialització dels infants petits i les necessitats sentides pels pares i les mares a l'hora de criar els seus infants es van modificant contínuament, ja que es tracta d'una societat que canvia profundament i a un ritme accelerat. Canvis destacables del context social com el demogràfic (les taxes de natalitat, l'increment de l'esperança de vida), la major incorporació de la dona al món del treball extradomèstic (la conciliació vida laboral i familiar), la pèrdua de primacia del model familiar tradicional (les alternatives a l'organització familiar), els canvis materials i tecnològics, etc. Canvis que es caracteritzen per la diversificació en contextos socials i culturals diferents, pel fet de ser canviants en un curt termini i pel fet de ser no coincidents des del punt de vista dels diferents agents socials implicats.

Amb relació als drets i les necessitats dels infants, cal remarcar que els infants tenen el dret universal de rebre una educació des del naixement i de trobar contextos educatius de qualitat en què puguin satisfer els seus drets essencials, tant dins l'àmbit familiar com dins l'àmbit extrafamiliar. No es tracta d'analitzar com la família hauria de ser un bon marc de relació per al desenvolupament de l'infant, sinó de fer referència als centres d'educació infantil i com aquests han de satisfer els drets i les demandes essencials dels infants d'aquesta etapa.

Es parla del dret de l'infant a relacionar-se (necessiten trobar grups d'infants per jugar i compartir experiències), a l'estabilitat i la regularitat (necessiten trobar un horari i un ritme tranquil adequat al seu creixement, un educador com a referent i un grup estable d'infants), a l'exploració i el moviment (necessiten trobar espais amplis, suficients, espais exteriors, espais de joc), a rebre una atenció individual (necessiten trobar personal suficient, amb la titulació adequada i amb unes condicions laborals dignes), a un creixement sa i al desenvolupament de l'autonomia (necessiten menús equilibrats i variats, espais segurs i amb bones condicions higièniques, moments i espais per descansar, banys adequats als infants), amb horaris adequats que permetin també als infants estar amb els seus pares.

Actualment hi ha una creixent preocupació ciutadana per la insuficient oferta pública d'escoles infantils com també per la qualitat i la manca de regulació d'aquests serveis.

Els temes plantejats com a necessitats de les famílies assenyalen aspectes com la preocupació per la disponibilitat de temps per poder treballar i alhora fer-se càrrec de l'atenció dels infants, per combinar les obligacions laborals i familiars (conciliació entre vida de treball i vida familiar), fet que provoca la demanda de les famílies de serveis educatius per a la primera infància. Necessitats de formació, informació i assessorament en el seu rol de pares. Necessitats de serveis culturals i de temps lliure per compartir amb els seus fills i les seves filles (parcs, ludoteques, museus...). Espais de trobada i de relació amb altres famílies (espais familiars, espai nadó, escoles de pares...).

Per tant, un primer objectiu que es planteja aquest estudi és el coneixement d'iniciatives diverses (públiques, privades i comunitàries) que donin suport a les diferents opcions i necessitats dels progenitors; l'altre objectiu pretén conèixer la distribució d'aquestes opcions dins el territori balear per tal de potenciar els pertinents serveis de la primera infància¹ de forma diferencial.

MARC CONTEXTUAL

En primer lloc cal destacar un seguit de canvis que s'han produït en el context demogràfic, econòmic i social de la realitat familiar de les Illes Balears:²

- Augment de la població. La bonança econòmica a partir dels anys 1993-94 i l'augment de la població immigrant han estat dos fets fonamentals perquè les Balears tinguin un índex de natalitat major que la resta de l'Estat.

¹ Conjunt de serveis que proporcionen atenció, educació i suport als infants d'edat escolar inferior a l'obligatòria i als seus pares i mares.

² APARICI, E. [et al.] (2002). *La realitat familiar a les Illes Balears. Estudis entorn als canvis organitzatius i estructurals de la família*. Palma: Lleonard Muntaner.

ILLES BALEARS: POBLACIÓ I NASCUTS VIUS			
	2001		
	total	% total	difer.
ILLES BALEARS			
Població total	857.874		12.244
Nascuts/des	9.866	1,15	493
MALLORCA			
Població total	68.5634		8.620
Nascuts/des	7.748	1,13	361
MENORCA			
Població total	73.615		899
Nascuts/des	979	1,33	77
EIVISSA I FORMENTERA			
Població total	98.625		2.725
Nascuts/des	1.164	1,18	80

Font: IBAE/INE. Elaboració: Direcció General de Planificació i Centres. Servei de Planificació

- Retard de l'edat de la maternitat. L'allargament del període de formació de les dones i la seva participació en el mercat laboral són fenòmens que han afavorit un retard en la maternitat. Segons l'estudi citat, l'edat de les dones per tenir el primer fill a les Balears supera els trenta anys, edat en què la taxa de natalitat és del 46,31% (pàg. 93-94).
- Major incorporació de la dona al món del treball extradomèstic. A les Balears la població activa de dones se situa en el 46,47%. Segons aquest estudi, aproximadament el 40% de les famílies d'aquesta comunitat autònoma gaudeixen d'igualtat d'ingressos entre ambdós sexes de la unitat familiar (pàg. 124).
- Pèrdua de primacia del model familiar tradicional. La disminució de la família extensa obliga a pensar en altres alternatives, especialment en el món urbà. En aquests darrers anys hi ha hagut una reducció considerable del nombre de persones en el nucli familiar: segons dades de l'estudi, a Mallorca el percentatge més alt és de dues persones, mentre que a Menorca és de tres i a Eivissa de quatre.
- Canvis en les tipologies familiars. Canvis en la família que inclouen més cohabitació, més separacions i divorcis, més naixements fora del matrimoni, més pares i mares sols, més segons matrimonis, pares amb infants d'altres relacions i increment d'adopcions són alguns dels canvis més significatius.

Les conseqüències que es deriven d'aquestes tendències de la població fan que les famílies i els seus membres experimentin cada vegada més canvis i inestabilitat. Infants i adults han de fer front a canvis constantment tant a la vida familiar com econòmica i social. Hi ha un augment de la pobresa i desigualtat d'ingressos, i l'exclusió social és creixent.

Augmenten les famílies estressades i sobrecarregades de feina. Les mares treballadores són les que expressen una sensació major de dedicar poc temps a les famílies i un sentiment de culpabilitat per aquest fet. Hi ha una diferència important en la participació dels homes en les tasques domèstiques i la cura dels fills, fet que fa augmentar l'estrès de les mares (pàg. 133-135). Les dones hi dediquen 7 h 22' al dia i els homes 3 h 10'. De les diferents activitats que es considera que formen part del treball domèstic, les dones dediquen més temps que els homes a «tasques de la llar», «cura de la família» i «comprar» i els homes dediquen més temps que les dones a «manteniment». Les dones opinen que en l'educació dels fills hi ha un major pes de la mare, mentre que el percentatge dels homes que opinen el mateix és molt més baix.

El retard de l'edat de tenir el primer fill i l'increment de l'esperança de vida tenen conseqüències sobre el conjunt de la població infantil, com és la presència cada cop més generalitzada de fills únics i l'increment de la proporció d'adults respecte als infants.

Valoracions d'aquestes dades vs. el desenvolupament de polítiques socials i educatives

Tots aquests canvis socials i demogràfics impliquen el plantejament de nous recursos per a les famílies, diferents centres, serveis i programes adreçats a la primera infància:

Major nombre de places escolars per a infants menors de sis anys tant per satisfer la demanda dels pares com per afavorir el dret dels infants de rebre una educació des del naixement i trobar un espai de relació i socialització amb els coetanis.

Serveis de suport i orientació a les famílies, cada vegada més confoses enfront els canvis, la inestabilitat i l'estrès consegüent.

Recursos i serveis d'atenció a la infància per atendre les necessitats canviants de les famílies. Tal com assenyala Peter Moss (1990)³ en l'informe de la Unió Europea, la diversitat de situacions i tipologies familiars obliga a pensar recursos d'atenció a la infància cada vegada més flexibles i articulats.

Mesures laborals que afavoreixin la conciliació entre la vida familiar i la vida laboral flexibilitzant la jornada laboral i promovent el treball a temps parcial per motius familiars,⁴ facilitant els permisos perquè els pares es puguin distribuir el temps com millor els convingui i allargant els permisos de lactància o potenciant els permisos per malaltia dels infants són altres de les mesures que cal prendre.

³ MOSS, P.; PHILLIPS, A. (1990). Ser infant a Europa avui. Temes d'Infància. Barcelona: Rosa Sensat.

⁴ «Fomentar la figura de la jornada laboral amb horari flexible en què una part sigui de compliment obligatori per a tots els treballadors i, per una altra banda, variable, d'acord amb les preferències o les necessitats de cadascú. Promoure, en la mesura del que sigui possible, la jornada fluïda en què el treballador pugui plantejar la jornada laboral segons li convingui, sense la necessitat de complir un horari preestablert» (APARICI [et al.] 2002, pàg. 57).

MARC NORMATIU

Abans de centrar el present estudi en l'oferta de serveis, s'ha considerat pertinent fer referència a la normativa estatal actual. Les dues lleis fonamentals implicades són la LOGSE (1991) i la LOCE (2002) i, a l'àmbit autonòmic, el Decret 66/2001, de 4 de maig, pel qual el Govern de les Illes Balears estableix el currículum d'educació infantil, i el Pla d'ordenació de centres d'educació infantil (2001).

D'ÀMBIT ESTATAL

LOGSE

Les aportacions més significatives d'aquesta Llei orgànica general del sistema educatiu relacionades amb l'educació infantil i que afectaven tant els centres educatius públics com els privats foren les següents:

- La LOGSE reconeixia l'educació infantil, de zero a sis anys, com la primera etapa del sistema educatiu amb entitat pròpiament educativa. El sentit educatiu d'aquesta etapa no obligatòria va ser un aspecte molt significatiu de la llei. Organitzava l'educació infantil en dos cicles: primer cicle (0-3) i segon cicle (3-6).
- L'educació infantil tenia caràcter voluntari i basava la satisfacció de la demanda en el consens entre les diferents administracions públiques.
- Les administracions educatives (Ministeri d'Educació i Ciència i comunitats autònomes amb plenes competències educatives) desenvolupaven l'educació infantil i podien establir convenis amb les administracions locals i altres administracions públiques i entitats privades sense ànim de lucre.
- Les administracions públiques havien de garantir l'existència d'un nombre de places suficient per assegurar l'escolarització de la població que ho sol·licitava.
- L'educació infantil havia de ser impartida per mestres amb l'especialització corresponent. En el primer cicle els centres havien de comptar amb altres professionals amb la deguda qualificació per a l'atenció educativa apropiada als infants d'aquestes edats.
- La formació permanent era un dret i una obligació del professorat i responsabilitat de les administracions educatives.⁵

El desplegament d'aquesta llei a l'etapa d'educació infantil es va concretar fonamentalment en dos reials decrets:

Reial decret 1330/1991, de 6 de setembre, que determinava els aspectes bàsics del currículum de l'educació infantil. En el quadre comparatiu que s'adjunta es poden veure alguns dels aspectes generals d'aquesta llei educativa.

⁵ AA.VV. (1993). *La innovació en l'etapa d'educació infantil*. Barcelona: Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Reial decret 1004/1991, de 14 de juny, que determinava els requisits mínims que havien de complir els centres d'educació infantil en un termini de deu anys.

Aquesta normativa feia referència a diversos aspectes com ara les condicions que havien de complir els professionals, l'organització i l'avaluació de l'educació infantil, les associacions de pares i mares, el transport, els menjadors, els horaris d'alumnes i professors, els projectes curriculars, els projectes educatius, les activitats complementàries i extraescolars i altres aspectes funcionals. A més a més, cada any apareixia una resolució amb normes de preinscripció i matriculació d'alumnes als centres docents públics i privats subvencionats que impartien educació infantil, que incloïa també els criteris que s'havien de tenir en compte a l'hora de valorar l'admissió dels alumnes. Alguns dels articles recollits en aquest reial decret són els següents:

Art. 9º. En los centros de Educación Infantil se podrá impartir el primer ciclo de este nivel educativo, el segundo, o ambos.

Art. 10º y 11º. Para impartir el primer ciclo de Educación Infantil [...] los Centros deberán contar con un mínimo de tres unidades y reunir los siguientes requisitos referidos a instalaciones y condiciones materiales.

S'assenyalen les condicions mínimes amb relació als espais i equipaments dels centres.

Art. 13.1. Los Centros de Educación Infantil tendrán, como máximo, el siguiente número de alumnos por unidad escolar:

- a) Unidades para niños menores de un año: 1/8
- b) Unidades para niños de uno a dos años: 1/13
- c) Unidades para niños de dos a tres años: 1/20
- d) Unidades para niños de tres a seis años: 1/25

Art. 14. La Educación Infantil será impartida por Maestros con la especialidad correspondiente. En el primer ciclo, los Centros dispondrán asimismo de otros profesionales con la debida cualificación para la atención educativa apropiada a los niños de esta edad (Maestros especialistas en Educación Infantil y por Técnicos superiores en Educación Infantil o Técnicos especialistas en Jardín de Infancia).

Art. 15.1. [...] Por cada seis unidades o fracción deberá haber, al menos, un maestro especialista en Educación Infantil.

LOCE

La Llei orgànica de qualitat de l'educació 10/2002, de 23 de desembre (BOE núm. 307, de 24 de desembre), en el títol I, capítol III, fixa quins són els objectius i l'organització de l'educació infantil. La LOCE, al contrari que la LOGSE, separa l'educació infantil en dues etapes: etapa d'educació preescolar (0-3), a la qual atribueix una funció assistencial i educativa i disposa que la coordinació d'aquesta etapa i el seu control corresponen a les comunitats autònomes; l'etapa d'educació infantil (3-6) és una etapa voluntària i gratuïta amb caràcter educatiu.

Els aspectes educatius bàsics de la llei fins ara es recullen en els reials decrets 828 i 829/2003, de 27 de juny, pels quals s'estableixen els aspectes educatius bàsics de l'educació preescolar i de l'educació infantil (BOE núm. 156, d'1 de juliol de 2003). En el quadre comparatiu es recullen els aspectes més significatius d'aquesta llei.

**ASPECTES SIGNIFICATIUS DE LA LOGSE I LA LOCE
EN RELACIÓ AMB L'EDUCACIÓ INFANTIL**

Aspectes organitzatius i curriculars	LOGSE	LOCE
Organització i estructura de l'etapa	<ul style="list-style-type: none"> L'educació infantil es considera una etapa educativa amb identitat pròpia que s'organitza en dos cicles: primer cicle (0-3) i segon cicle (3-6). L'educació infantil és una etapa voluntària. 	<p>Desmembrament en dues etapes:</p> <ul style="list-style-type: none"> Etapa educ. preescolar: 0-3. Etapa educ. infantil: 3-6. Té caràcter voluntari i gratuït.
Funcions i objectius	<ul style="list-style-type: none"> Es considera una etapa educativa. La seva funció és fonamentalment educativa i compensadora de les desigualtats. 	<ul style="list-style-type: none"> Educació preescolar 0-3: etapa de caire educatiu i assistencial. Educació infantil 3-6: la seva finalitat és el desenvolupament físic, intel·lectual, afecti social i moral dels infants.
Organització del currículum	<ul style="list-style-type: none"> El currículum és el mateix per a tota l'etapa i s'estructura en tres àrees o àmbits d'experiència: <ol style="list-style-type: none"> Identitat i autonomia personal. Medi físic i social. Comunicació i representació. 	<ul style="list-style-type: none"> Etapa educació infantil: s'estructura en relació amb cinc àrees: <ol style="list-style-type: none"> El coneixement i control del propi cos i l'autonomia personal. La convivència amb els altres i el descobriment de l'entorn. El desenvolupament del llenguatge i de les habilitats comunicatives. La representació numèrica. L'expressió artística i la creativitat.
Titulacions del personal	<ul style="list-style-type: none"> Primer cicle: mestres especialistes en Educació Infantil i tècnics superiors en Educació Infantil o tècnics especialistes en Jardí d'Infància. Segon cicle: mestres especialistes en Educació Infantil. 	<ul style="list-style-type: none"> Etapa educació preescolar: no s'especifica la titulació. Etapa educació infantil: mestres amb l'especialitat corresponent.

En aquest moment, abril 2004, i amb el nou Govern central, la LOCE queda subjecta a revisió i en previsió de futurs canvis; s'obre, per tant, un nou compàs d'espera.

D'ÀMBIT AUTONÒMIC

Es recullen els decrets que la comunitat balear a la legislatura anterior i amb el Govern actual ha regulat en relació amb l'etapa.

Decret 66/2001, de 4 de maig, pel qual s'estableix el currículum d'educació infantil a les Illes Balears.

En aquest decret s'insisteix en la importància d'aquesta etapa per a la prevenció i compensació de tot tipus de desigualtats, en la importància de l'actuació coordinada amb la família, l'atenció a la diversitat mitjançant un currículum obert, el caràcter essencialment global de l'etapa a fi de permetre als infants abordar la realitat des de tots els àmbits, la importància de l'educació en valors que propiciï una actitud i una participació social crítiques, actives i solidàries i parla del paper fonamental dels equips educatius i de l'autonomia dels centres com a element bàsic per donar coherència a cada centre a partir de la concreció de projectes curriculars adaptats a les necessitats del centre i de l'alumnat.

Pla d'ordenació de centres d'educació infantil. Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears (2001).

La Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, amb la col·laboració de la Conselleria de Benestar Social i la Conselleria de Treball i Formació del Govern de les Illes Balears (legislatura de l'anomenat *pacte de progrés*), va elaborar un Pla d'ordenació de centres d'educació infantil (2001) en el qual per primera vegada es va incloure un mapa escolar de l'educació infantil; però aquest pla va quedar sense aplicació.

Per a l'execució d'aquest pla, que pretenia l'educació i l'atenció integral dels infants de primer cicle i la conciliació familiar i laboral, el Govern pretenia la implicació de les administracions locals i d'altres administracions públiques, com també la participació d'iniciatives socials a través d'entitats sense ànim de lucre.

Es recullen alguns paràgrafs textuais del text:

«El Pla 0-3 dona resposta a la política de la Conselleria d'Educació i Cultura i a la de la Conselleria de Benestar Social, dirigides a la població infantil de zero a tres anys, amb un compromís ferm de treball per a la prevenció i la compensació de desigualtats en educació dels infants. La promoció de la concepció integral de les necessitats dels infants d'aquesta edat, de les famílies i de la comunitat sencera troba la seva expressió, en matèria educativa, en els preceptes recollits a la LOGSE.

»El PLA 0-3 pretén articular la resposta de les institucions de govern de les Illes Balears en cooperació amb la resta d'agents implicats en l'educació dels infants menors de tres anys.

Aquest instrument de planificació ha de servir per dur a terme un seguit de mesures d'ordres diferents, però complementaris:

- »- normatiu (ordenació dels centres, titulacions, requisits...)
- »- formatiu (exemplificacions del currículum del primer cicle, materials didàctics...)
- »- organitzatiu i de planificació (oferta educativa del primer cicle, reglaments, supervisió, coordinació d'etapa...)
- »- foment (convenis, subvencions...)
- »- atenció a les desigualtats (resposta a iniciatives sociofamiliars, projectes d'atenció d'entorns familiars desfavorits, programes d'integració d'alumnes amb necessitats educatives especials...)

»Per investir les actuacions des d'una voluntat de millora de la qualitat de l'educació el Pla 0-3, des de la seva concepció, es planteja tant objectius quantitatius (centres, professorat, personal no docent, recursos econòmics, aspectes administratius...) com qualitius (currículums, atenció integral, atenció a la diversitat, objectius educatius, participació, supervisió...)»

Segons aquest pla, la millora de la qualitat educativa dels centres existents i l'extensió de la xarxa de centres formaven part dels seus objectius prioritaris. El Pla 0-3 atribuïa a cada un dels òrgans (conselleries, consells insulars, corporacions locals...) les funcions que li pertocaven, d'acord amb les seves competències, i establia les responsabilitats que havien de ser assumides.

Ordre del 7 de gener de 2004, per la qual s'estableixen els requisits mínims dels centres que imparteixen educació preescolar (BOIB de 15-01-2004).

En aquesta ordre es regula que mentre no s'estableixi una normativa específica per als centres d'educació preescolar d'acord amb la LOCE, els centres i les institucions d'educació preescolar (0-3) es regiran pel que estableix el Reial decret 1004/1991, de 14 de juny, de la LOGSE per als centres d'educació infantil de primer cicle.

Pla d'educació infantil 0-3 anys. Consell Insular de Menorca (26/7/2004)

El Ple del Consell Insular de Menorca, el desembre de 2003 va fixar uns objectius en relació amb les necessitats educatives dels infants de 0 a 3 anys en resposta als quals va dissenyar un Pla d'educació infantil 0-3 anys per a la creació de places escolars als diferents municipis de Menorca. El mapa escolar ha estat una de les respostes al compromís de govern per garantir l'atenció escolar a la primera infància i el suport a les famílies en l'exercici de les seves responsabilitats educatives. Inclou les dades i previsions de places escolars, els criteris polítics que es deriven de l'acord unànim del Ple del Consell Insular, els criteris normatius i no normatius de qualitat educativa i l'estudi de projecció de població (OBSAM).

Els criteris normatius que s'han tingut en compte emanen de l'Ordre de 7 de gener de 2004 que prorroga els continguts del Reial decret 1004/1991.

Interessa fer ressaltar la importància de disposar d'un estudi de qualitat respecte de l'oferta educativa per als anys 2010 i 2015 per poder tenir una previsió i una planificació fonamentada sobre

dades. Per tant, d'això es desprèn la importància que les administracions assumeixin aquest document com a referent principal de la seva gestió i dels seus esforços.

Els criteris de qualitat educativa han estat aportats per professionals especialistes en l'educació infantil i en serveis d'atenció a la primera infància, i de forma general coincideixen amb els models més actuals aplicats a països de la Unió Europea. L'elaboració d'aquests documents els han portat a definir el model d'educació de la petita infància per als professionals de l'ensenyament, les famílies i l'Administració.

Aquest model educatiu de referència per als municipis de Menorca no té cap document marc que en garanteixi la consolidació i la continuïtat. L'únic referent és el Pla de qualitat educativa 0-3, elaborat l'any 2000 pel Patronat d'Escoles Municipals de Ciutadella. Cal, per tant, definir els instruments bàsics que garanteixin els objectius d'aquest model educatiu que el Consell Insular va definir i assumir com a propis en forma d'«Objectius del Pla d'ordenació de l'educació 0-3 anys a Menorca» (CIM, desembre de 2003. Annex 1), que fan referència a:

1. Mesa permanent d'educació infantil 0-3 anys. Òrgan assessor mixt.
2. Observatori d'educació infantil 0-3 anys. Òrgan assessor tècnic.
3. Catàleg d'escoles infantils 0-3 anys. Actualitzat anualment.
4. Mapa escolar d'educació infantil 0-3 anys.
5. Pla d'ordenació de l'educació infantil.

Cal destacar l'alt nivell de consens tècnic, professional, polític i institucional assolit per la comunitat menorquina que en el Ple del CIM (26/07/04) va veure aprovat aquest pla. Amb aquest esforç col·lectiu el conjunt de la societat menorquina ha sabut donar resposta a un reclam social. Podem dir que en aquests moments aquest pla és l'únic document regulador de l'educació 0-3 a la nostra comunitat autònoma aprovat per una administració pública.

VALORACIONS EN RELACIÓ AMB LA REGULACIÓ D'AQUESTA ETAPA EDUCATIVA

La LOGSE va introduir per primera vegada el concepte de l'etapa d'educació infantil com una nova etapa integrada i educativa, amb identitat pròpia i per tant un currículum específic (Bernal, Defis i Pujol 1996).⁶ Les dificultats d'aplicació de la LOGSE giraven fonamentalment entorn a la manera d'articular el consens entre les diferents administracions i la manera d'introduir la reforma curricular a l'escola. Com que el primer cicle no tenia pressupostos específics propis, es va donar un tractament diferencial amb el segon cicle, que tenia un finançament públic cada vegada més important, i s'inicià a les diferents comunitats autònomes una política de concertació de les aules d'educació infantil amb els centres privats sense cap control real dels requisits.

La separació en dues etapes de la LOCE no va propiciar, en canvi, aquest sentit global de l'etapa 0-6. Trencar el plantejament 0-6 suposa desposseir l'educació de les primeres edats de la seva identitat i no reconèixer-ne les característiques singulars (a tall d'exemple, el període d'adaptació, la ràtio i les aules dels infants de tres anys en els centres d'infantil i primària no són gens adequats per a aquesta edat). La concepció unitària i global de l'etapa i el seu caràcter educatiu són aspectes clau que cal considerar en el disseny de futures normatives i regulacions en aquesta comunitat autònoma.

⁶ BERNAL, M. C.; DEFIS, O.; PUJOL, M. A. (1996). L'Educació infantil: una nova etapa. Barcelona: Graó.

La LOCE insisteix a subratllar el caràcter assistencial de la intervenció amb les primeres edats i deixa el preescolar 0-3 relegat a una segona categoria. Fa més de vint anys ja es discutia fins a quin punt a les «guarderies» es feia quelcom més que guardar infants i es reflexionava al voltant dels principis, sentit i funció d'aquesta etapa (Arnaiz i Vidiella 1979).⁷ D'altra banda, fer que l'atenció dels infants menors de tres anys pugui dependre d'administracions no educatives suposa supeditar els objectius d'adequació de l'oferta a les condicions de finançament.

Aquesta llei entra en contradiccions a l'hora de definir l'educació infantil (3-6) com a voluntària, no obstant l'oferta de places suficients i gratuïtes ha de ser obligatòria per a l'Administració. Una etapa no pot ser a la vegada voluntària i fonamental per a l'aprenentatge de la lectura, de la llengua estrangera o per al maneig de les noves tecnologies tal com ho expressa la llei.

En aquest moment hi ha una desregulació en relació amb els centres 0-3 que evidencia una infravaloració social i política, que la Conselleria d'Educació hauria de controlar regulant i aplicant la normativa a tots els centres que atenen infants petits, i ara més que mai atès l'important increment del flux migratori. Sense cap mena de dubte, avui dia, una etapa tan decisiva com aquesta 0-6 no pot ser ignorada legalment, subestimada pedagògicament i socialment selectiva.

ACTUAL OFERTA DE SERVEIS PER A LA PRIMERA INFÀNCIA

En aquest apartat es presenten, a partir de les dades que s'han pogut extreure de diferents fonts,⁸ l'oferta de centres educatius, les dades d'escolarització com també l'oferta de nous serveis socioeducatius adreçats a la primera infància.

ÀMBIT EDUCATIU

Escolarització d'alumnes de primer cicle d'educació infantil a les Illes Balears

En aquest estudi es fa referència a les darreres dades publicades al curs 2000-2001 per la Conselleria d'Educació i que apareixen en el Pla 0-3.

El nivell d'escolarització d'aquesta població infantil és molt irregular i l'oferta d'escolarització presenta encara un grau elevat de confusió (centres autoritzats, centres no autoritzats, oferta no pròpiament educativa..., titularitats públiques, semipúbliques, privades...) tant a l'hora de quantificar l'oferta com a l'hora d'establir uns paràmetres d'homologació.

⁷ ARNAIZ, V.; VIDIELLA, R. (1979). «Principios pedagógicos, sanitarios y sociales». A: «Educar hasta los 6 años». *Cuadernos de Pedagogía* núm. 60 (monogràfic), desembre, pàg. 30-32.

⁸ El Pla 0-3 elaborat per la Conselleria d'Educació del Govern balear (curs 2000-2001); estudi realitzat pel Departament d'Inspecció Educativa: Escoletes Infantils. Gener (2001); informació oral (abril 2004) dels EAP de Mallorca, Menorca i Eivissa i Formentera; informació del Servei d'Ordenació i Innovació Educativa de la Conselleria d'Educació.

A la figura següent es detallen el nombre de centres d'aquest cicle en funcionament a les Illes Balears, el nombre d'unitats, el nombre d'alumnes i la taxa d'escolarització (per aquest concepte s'entén la relació existent entre la població total i l'escolaritzada).

Com és comprovable, la mitjana de la taxa d'escolarització de les Illes Balears, en termes globals, és del 31,74% i presenta un cert desequilibri entre les quatre illes, amb oscil·lacions que van des de la taxa més alta (46,52% de Menorca) a la més baixa (17,12% de Formentera). Eivissa se situa en una banda baixa (21,08%) i Mallorca en una situació intermèdia (31,59%).

Primer cicle d'educació infantil a les Illes Balears. Curs 2000-2001

CENTRES, UNITATS, MATRÍCULA, POBLACIÓ I TAXES D'ESCOLARITZACIÓ				
MALLORCA				
Centres	Unitats	Matrícula 0-3	Població 0-3	Taxa d'escolarització
180	474	6.678	21.140	31,59
		Matrícula 0-1	Població 0-1	Taxa d'escolarització
		796	7.389	10,77
		Matrícula 1-2	Població 1-2	Taxa d'escolarització
		2.301	7.095	32,43
		Matrícula 2-3	Població 2-3	Taxa d'escolarització
		3.581	6.656	53,80
MENORCA				
Centres	Unitats	Matrícula 0-3	Població 0-3	Taxa d'escolarització
21	80	1.117	2.401	46,52
		Matrícula 0-1	Població 0-1	Taxa d'escolarització
		58	902	6,43
		Matrícula 1-2	Població 1-2	Taxa d'escolarització
		434	781	55,57
		Matrícula 2-3	Població 2-3	Taxa d'escolarització
		625	718	87,05
EIVISSA				
Centres	Unitats	Matrícula 0-3	Població 0-3	Taxa d'escolarització
15	46	599	2.841	21,08

Continua

		Matrícula 0-1	Població 0-1	Taxa d'escolarització
		103	1.027	10,03
		Matrícula 1-2	Població 1-2	Taxa d'escolarització
		233	921	25,30
		Matrícula 2-3	Població 2-3	Taxa d'escolarització
		263	893	29,45
FORMENTERA				
Centres	Unitats	Matrícula 0-3	Població 0-3	Taxa d'escolarització
1	1	25	146	17,12
		Matrícula 0-1	Població 0-1	Taxa d'escolarització
		0	57	0,00
		Matrícula 1-2	Població 1-2	Taxa d'escolarització
		10	51	19,61
		Matrícula 2-3	Població 2-3	Taxa d'escolarització
		15	38	39,47
ILLES BALEARS				
Centres	Unitats	Matrícula 0-3	Població 0-3	Taxa d'escolarització
217	601	8.419	26.528	31,74
		Matrícula 0-1	Població 0-1	Taxa d'escolarització
		957	9.375	10,21
		Matrícula 1-2	Població 1-2	Taxa d'escolarització
		2.978	8.848	33,66
		Matrícula 2-3	Població 2-3	Taxa d'escolarització
		4.484	8.305	53,99

Font: Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears (2001). Pla d'ordenació de centres d'educació infantil

A les Illes Balears hi ha 217 centres de tipologia diversa que escolaritzen els infants del primer cicle de l'educació infantil. D'aquests centres, 180 (82,94%) corresponen a Mallorca, vuitanta-cinc dels quals (el 39,17% del total de les Illes Balears) són situats a Palma; a Menorca n'hi ha vint-i-un (9,67%); a Eivissa quinze (6,91%), i a Formentera un (0,46%).

- **Els centres autoritzats:**

Els centres autoritzats són els centres reconeguts per la Conselleria d'Educació i Cultura; per poder ser autoritzats han de complir els requisits mínims del RD 1004 de la LOGSE. Hi ha una

diferència remarcable entre la quantitat de centres en funcionament (217) i els autoritzats de manera expressa (23). Dels vint-i-tres centres actualment autoritzats, dos (el 8,70%) depenen d'administracions públiques: un a Mallorca i un a Menorca, i la resta, vint-i-un (91,30%), són privats.

CENTRES AUTORITZATS DE PRIMER CICLE. SETEMBRE 2001					
	Illa	Total	Adm. públiques	%	privats
Mallorca	14	1	7,14	13	92,86
Menorca	9	1	11,11	8	88,89
Eivissa	0	0	0,00	0	0,00
Formentera	0	0	0,00	0	0,00
Illes Balears	23	2	8,70	21	91,30

Font: Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears (2001). Pla d'ordenació de centres d'educació infantil

- **Cobertura de places públiques de primer cicle d'educació infantil:**

Tal com es pot veure a continuació en el quadre, només un 8,22% de les places de primer cicle d'educació infantil, distribuïdes entre quaranta-cinc centres, és actualment de titularitat pública, la qual cosa evidencia una situació de desajustament remarcable que determina qualsevol planificació de l'oferta educativa en aquest nivell.

COBERTURA PLACES PÚBLIQUES PRIMER CICLE EDUCACIÓ INFANTIL A LES ILLES BALEARS. CURS 2000-2001			
	Total alumnes	Total població 0-3 anys	Total escolarització
Mallorca	1.704	21.140	8,06%
Menorca	272	2.401	11,33%
Eivissa	205	2.987	6,86%
Illes Balears	2.181	26.528	8,22%

Font: Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears (2001). Pla d'ordenació de centres d'educació infantil

Els quaranta-cinc centres de titularitat pública presenten la distribució entre les distintes administracions següent:

MALLORCA:				
Titular	Centres	Unitats	Autoritzades	Alumnes
C. Benestar Social	1	4	0	60
Ajuntaments	35	115	3	1.644
Consell Insular	0	0	0	0
Totals	36	119	3	1.704

MENORCA:				
Titular	Centres	Unitats	Autoritzades	Alumnes
C. Benestar Social	2	13	0	132
Ajuntaments	3	10	3	140
Consell Insular	0	0	0	0
Total	5	23	3	272

EIVISSA I FORMENTERA:				
Titular	Centres	Unitats	Autoritzades	Alumnes
C. Benestar Social	0	0	0	0
Ajuntaments	1*	2	0	40
Consell Insular	3*	12	0	165
Totals	4	14	0	205

* Darrerament, a Eivissa s'ha obert una nova escola infantil municipal amb tres unitats, i a Formentera una del Consell Insular amb tres unitats

ILLES BALEARS:				
Titular	Centres	Unitats	Autoritzades	Alumnes
C. Benestar Social	3	17	0	192
Ajuntaments	39	127	6	1.824
Consells insulars	3	12	0	165
Totals	45	156	6	2.181

• **Titulació del personal que treballa a les escoles 0-3 de titularitat pública:**

També es troba una gran disparitat pel que fa a les titulacions del personal que treballa actualment a les escoles:

RESUM DE LA TITULACIÓ DEL PERSONAL		
	Nombre total	%
Mestres especialistes en Educació Infantil	87	35,5%
Tècnics superiors en Educació Infantil o Jardí d'Infància	103	42,0%
Altres titulacions	55	22,4%
Total personal	245	

Font: Estudi realitzat pel Departament d'Inspecció Educativa: Escoles infantils. Gener 2001.

• **Equips d'atenció primerenca:**

Els EAP són equips multiprofessionals d'orientació educativa i psicopedagògica especialitzats en primera infància (cicle 0-3) que depenen del Servei d'Innovació de la Conselleria d'Educació. Es tracta de la principal font de detecció de situacions de risc; tenen una funció preventiva, orientadora i assistencial; gestionen els serveis d'atenció domiciliària i, quan cal, deriven els casos als serveis socials especialitzats. Els objectius d'aquests equips són fer l'avaluació psicopedagògica de l'alumnat amb necessitats educatives especials, assessorar el professorat i les famílies, fer el seguiment del procés educatiu de l'alumnat de l'etapa i realitzar una funció dinamitzadora d'aquesta etapa en el seu àmbit d'intervenció. En aquest moment hi ha sis equips d'atenció primerenca a les tres illes:

- EAP de Palma: format per quatre psicopedagogs, dos logopedes, un PT, un treballador social i personal adjunt (un PT i un auxiliar tècnic) per atendre alumnes més afectats.
- EAP d'Inca: dos psicopedagogs, un PT compartit.
- EAP de Manacor: dos psicopedagogs, un PT compartit.
- EAP de Ciutadella: tres psicopedagogs, un logopeda, un PT i personal adjunt (un PT i un auxiliar tècnic).
- EAP de Maó: dos psicopedagogs, un logopeda.
- EAP d'Eivissa i Formentera: dos psicopedagogs, un logopeda, dos PT, un treballador social.

Escolarització d'alumnes de segon cicle d'educació infantil a les Illes Balears

Als quadres següents es poden veure el nombre d'alumnes matriculats el curs 2002-2003 segons el tipus de centre i el nombre d'unitats per cada nivell (3-4-5 anys). Tot i que l'oferta de places en aquesta etapa és superior als centres públics (797), el nombre de centres concertats que tenen unitats d'educació infantil és bastant elevat (395). Una altra dada que cal comentar és l'elevat nombre d'aules d'educació infantil de tres anys; això és degut en gran part a l'increment de la població immigrant, fet que ha elevat (especialment als centres públics) l'alumnat d'educació infantil.

MATRÍCULA EDUCACIÓ INFANTIL (3-6) PER TIPUS DE CENTRE (CURS 2002-2003)	
	TOTAL ALUMNES EI
MALLORCA	
CENTRES PÚBLICS D'EI I EP	12.315
CENTRES CONCERTATS	8.353
CENTRES PRIVATS	738
TOTAL	21.406
MENORCA	
CENTRES PÚBLICS D'EI I EP	1.729
CENTRES CONCERTATS	739
CENTRES PRIVATS	
TOTAL	2.468
EIVISSA	
CENTRES PÚBLICS D'EI I EP	2.308
CENTRES CONCERTATS	503
CENTRES PRIVATS	
TOTAL	2.811
FORMENTERA	
CENTRES PÚBLICS D'EI I EP	131
CENTRES CONCERTATS	65
CENTRES PRIVATS	
TOTAL	196
TOTAL ILLES BALEARS	26.881

Font: Conselleria d'Educació

UNITATS I ALUMNES D'EDUCACIÓ INFANTIL (3-6) CENTRES PÚBLICS (CURS 2002-2003)							
		UNITATS			ALUMNES		
		3 anys	4 anys	5 anys	3 anys	4 anys	5 anys
MALLORCA							
TOTAL UNITATS:	600	201	187	212	4.064	4.143	4.108
MENORCA							
TOTAL UNITATS:	80	27	25	28	595	543	591
EIVISSA							
TOTAL UNITATS:	109	36	35	38	732	772	804
TOTAL UNITATS ILLES BALEARS:	797	266	249	282	5.428	5.508	5.547

Font: Conselleria d'Educació

UNITATS I ALUMNES D'EDUCACIÓ INFANTIL (3-6) CENTRES CONCERTATS (CURS 2002-2003)							
		UNITATS			ALUMNES		
		3 anys	4 anys	5 anys	3 anys	4 anys	5 anys
MALLORCA							
TOTAL UNITATS:	341	114	115	112	2.731	2.822	2.800
MENORCA							
TOTAL UNITATS:	30	10	10	10	252	240	247
EIVISSA							
TOTAL UNITATS:	21	7	7	7	164	170	169
TOTAL UNITATS ILLES BALEARS:	395	132	133	130	3.168	3.254	3.238

Font: Conselleria d'Educació

UNITATS I ALUMNES D'EDUCACIÓ INFANTIL (3-6) CENTRES PRIVATS (CURS 2002-2003)							
		UNITATS			ALUMNES		
		3 anys	4 anys	5 anys	3 anys	4 anys	5 anys
MALLORCA							
TOTAL UNITATS:	31	11	9	11	250	241	247
TOTAL UNITATS ILLES BALEARS:							
	31						

Font: Conselleria d'Educació

VALORACIONS

L'any 2001 ja hi havia una manca important de centres 0-3 autoritzats: de 217 centres, només n'hi havia vint-i-tres d'autoritzats i vint-i-dos de pendants d'autorització. Dels centres públics només dos estaven autoritzats i la resta, vint-i-un, eren privats. Això vol dir que la majoria dels centres d'educació infantil de primer cycle funcionen sense cap tipus de control que assegurí els complimentes mínims exigits pel Decret 1004.

El nombre de places escolars en centres públics per a infants de 0-3 anys és totalment insuficient per cobrir la demanda; només el 8,22% de les places és d'oferta pública. Menorca és l'illa amb més oferta de places públiques (11,3%) i Eivissa la més poc dotada (6,86%).

Són fonamentalment els ajuntaments els que assumeixen la creació d'escoletes de 0-3; en alguns casos es dona la gestió del servei a una empresa externa per abaratir els costos. Aquest fet recau en una contractació precària del personal que hi treballa amb sous i condicions laborals molt deficients, a part d'una manca de control sobre el servei per part dels ajuntaments.

Així mateix, el nombre de places per al tram 0-1 any és insuficient. El grup dels lactants és el que compta amb més poques places escolars, un 10,21%, mentre que en el tram 2-3 anys és del 52,99%. És important fer augmentar la creació de grups dels nadons, ja que moltes mares després dels quatre mesos del permís de maternitat es veuen obligades a tornar al seu lloc de treball i, o bé no tenen mitjans econòmics per tenir algú a casa, o bé no tenen altres ajuts familiars que es puguin fer càrrec del nadó. Seria important, tal com apunta el Decret 1004, dotar d'aules per a cada un dels nivells, tant per cobrir les demandes de les famílies com per no desmembrar el cycle.

En relació amb la titulació i les condicions laborals del personal que treballa a les escoletes 0-3, només el 35,5% són mestres especialistes en Educació Infantil, mentre que els tècnics en FP o tècnics en Jardí d'Infància representen el 42% del personal que treballa actualment a les escoletes. És també una dada significativa que el 22% respon a altres titulacions no recollides a la LOGSE. D'altra banda, aquesta doble titulació provoca greus dificultats en els centres tant pel que fa a la distribució de les tasques com a les diferències quant a la situació laboral. La majoria dels municipis que obren

actualment escoltes contracten tècnics superiors en Educació Infantil o Jardí d'Infància per abaratir els costos del servei. Els mestres guanyen més que els tècnics i, a més, els tècnics treballen més hores i tenen més poques vacances, segons les dades recollides per Irene Balaguer (2003):⁹

CENTRES PÚBLICS			
	Salari anual (euros)	Hores de feina setmanals	Vacances
Mestres 3-6	22.594	30 h	90 dies
Mestres i tècnics 0-3	20.669	40 h	60 dies
CENTRES PRIVATS			
	Salari anual (euros)	Hores de feina setmanals	Vacances
Mestres 3-6	22.486	30 h	80 dies
Mestres 0-3	16.086	32 h	40 dies
Tècnics superiors 0-3	9.476	38 h	40 dies

Font: BALAGUER, I. (2003). «L'educació infantil: el somni d'una nit d'estiu?». Infància a Eu-ro-pa. Octubre, pàg. 13

- El creixement de la població infantil ha provocat una massificació dels centres i un augment de les ràtios molt important en aquests darrers anys en el cicle 3-6, que poden arribar a vint-i-vuit alumnes per grup (segons el Reial decret 1004 de la LOGSE les ràtios màximes per al segon cicle d'educació infantil són de vint-i-cinc alumnes); aquest fet impedeix el tracte individualitzat amb els alumnes i afecta directament la qualitat docent.

En conjunt, es poden observar importants desequilibris entre totes dues institucions, les escoltes/guarderies i els centres d'infantil i primària, que configuren l'actual oferta d'educació infantil a les Illes: desequilibris entre una institució i l'altra, desequilibris territorials entre l'oferta rural i urbana, desequilibris entre la xarxa pública i la privada, desequilibris de continuïtat amb diversitat de models, desequilibris en l'adjudicació de places a la població immigrant, desequilibris de finançament i control...

En relació amb l'oferta de serveis per a la primera infància, cal destacar com a elements bàsics dels paràmetres d'actuació de qualsevol acció de govern la compensació de la desigualtat i la coherència i cohesió de l'etapa 0-6. La discriminació positiva des del punt de vista socioeconòmic, intercultural i de discapacitacions que es pot fer repercutir en els barems d'accés, el barem de quotes i amb les múltiples iniciatives i serveis de suport per als infants, les famílies i les escoles. Aquest procés d'accés s'ha de caracteritzar pel dinamisme, pel fet d'adequar-se als canvis del teixit social, per la transparència i per la participació social dels implicats.

⁹ BALAGUER, I. (2003). «L'educació infantil: el somni d'una nit d'estiu?». Infància a Eu-ro-pa. Octubre, pàg. 13.

L'altre element clau que cal tenir en compte és el foment de la qualitat en la consideració del personal, en la forma de gestió i en la forma de control i avaluació. La millora de la qualitat en aquest àmbit educatiu implica facilitar la formació inicial del personal que no té la titulació exigida i la dinamització de la innovació educativa en la formació permanent afavorint la coherència de l'etapa 0-6. Cal avançar en la cohesió i coherència de l'educació infantil en conjunt, no sols en els processos de reconversió dels centres, sinó entre els diferents centres i serveis d'atenció a la petita infància d'acord amb Balaguer (1995).¹⁰

SERVEIS D'ATENCIÓ A LA INFÀNCIA I A LES FAMÍLIES

Els serveis d'atenció a la infància (Àngel 1994, Antón 2003),¹¹ considerant els canvis i les transformacions que viu la família avui, han de ser diversificats, multifuncionals i integrats i han d'oferir cura, educació, oci i suport tant als infants com als pares i mares segons les recomanacions de la Xarxa Europea d'Atenció a la Infància.¹²

En aquests darrers anys a la comunitat balear apareixen algunes experiències amb caràcter innovador, impulsades per la iniciativa d'institucions públiques i privades, que tenen per objectiu l'atenció a l'infant i a les famílies¹³ des de la vessant social, d'educació no formal i de lleure. Algunes tenen un clar component socioeducatiu,¹⁴ com és el cas dels espais familiars, i unes altres, com les ludoteques, tenen un component clarament educatiu i de lleure. Cal dir, però, que aquestes iniciatives, comparades amb altres indrets de l'Estat espanyol, com és el cas de Catalunya o la Comunitat de Madrid, encara són molt incipients i estan poc esteses.

Espais familiars

Els «espais familiars» són una nova tipologia de serveis socioeducatius dirigits a mares, pares i infants entre zero i quatre anys. Suposen una proposta innovadora de suport a les famílies en l'educació i la cura dels fills. Pretenen també ser un espai de referència per a les famílies de la comunitat (barri, poble...). A Espanya es varen començar a implementar a Catalunya a partir dels anys noranta i cada vegada es va generalitzant més aquest tipus de serveis als diferents municipis de Catalunya i en altres indrets.

En aquests serveis, els pares i les mares troben un lloc on poden jugar i compartir moments relaxats i plaents amb els seus fills en un espai adequat i tranquil. Els pares tenen l'oportunitat d'ex-

¹⁰ BALAGUER, I. (1995). «Educació infantil i política municipal. Ajuntament de Barcelona». Congrés d'Infància. Polítiques i accions educatives. *In-fàn-ci-a*, vol II, pàg. 85-92.

¹¹ ÀNGEL, C. (1994). «Tipologia de serveis». A: *Congrés d'Infància*. Vol. I-II. Col·lecció Temes d'Infància. Associació de Mestres de Rosa Sensat. Barcelona, pàg. 17-27.

ANTÓN, M. (2003). *Serveis d'atenció a la infància de 0 a 6 anys. El cas de la ciutat de l'Hospitalet*. Tesis doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.

¹² COMISSIÓ EUROPEA (1996). *Informe sobre 40 objectius de qualitat en els serveis per a la infància*.

¹³ ARNAIZ, V. (1990). «La intervenció educativa no institucionalitzada, como acció preventiva». *Revista de Trabajo Social*, núm. 120, desembre.

¹⁴ FERRER, M.; RIERA, M. A. (2002-2003). «Innovació i experimentació de serveis socioeducatius per a infants i famílies: els espais familiars». *Enginy*. Col·legi Oficial de Psicòlegs de Balears núm. 12-13.

pressar-se i compartir vivències amb altres adults en circumstàncies semblants i amb especialistes que els ajuden a resoldre dubtes, inquietuds, etc., i tot el que tingui a veure amb l'educació dels fills. Els especialistes ofereixen suport i ajut tant pel que fa a la relació amb els infants com al diàleg i la relació amb altres adults (Arnaiz 1994 i 1996).¹⁵

Algunes d'aquestes iniciatives privades (com és el cas de l'espai familiar Camp Redó, que du a terme l'associació XIAIF —Xarxa d'Iniciatives d'Atenció a la Infància i Famílies—) sorgeixen com a resposta a les mancances de programes de prevenció de situacions de risc de les famílies amb infants petits i treballen en xarxa amb altres entitats (Departament de Menors, Servei Infància i Família del Consell Insular, Servei de Pediatria de la zona i Serveis Socials de l'Ajuntament) (Ferrer i Riera 2003 i 2004).¹⁶

Els horaris i dies d'assistència, com també la metodologia de feina, varien segons els serveis: alguns funcionen dues o tres hores, al matí o capvespre, durant un dia o dos per setmana. Els professionals que treballen en aquests serveis són de formació diversa: psicòlegs, educadors infantils, assistents socials, pediatres, etc.

Alguns d'aquests serveis identificats a la comunitat balear són:

A Mallorca:

- Espai familiar Camp Redó (Palma), associació XIAIF amb conveni amb l'Ajuntament de Palma i el Consell Insular.
- Espai familiar Lloret, associació XIAIF amb l'Ajuntament de Lloret.
- Espai familiar Esporles, associació XIAIF amb l'Ajuntament de Lloret.
- Espais familiars a la zona de Manacor: Manacor, Son Servera, Vilafranca i Artà. Coordinats pels tècnics educatius del municipi, amb la col·laboració de la Conselleria d'Educació i amb el suport de l'EAP de la zona de Manacor.

A Menorca:

En aquests darrers anys a partir de l'EAP de la Conselleria d'Educació a Menorca s'han dinamitzat espais familiars als diferents municipis amb la col·laboració dels ajuntaments i el Consell Insular de Menorca, que aporten els educadors, i s'aprofiten les escoles infantils per desenvolupar aquest servei als capvespres. El servei funciona un dia per setmana durant dues hores.

- Espai familiar Ciutadella
- Espai familiar Ferreries

¹⁵ ARNAIZ, V. (1994). «Educatius familiars: una proposta d'intervenció en àmbits familiars d'alt risc». *Enginy*. Col·legi Oficial de Psicòlegs de les Illes Balears, núm. 6.

ARNAIZ, V. (1994). «Famílies en greu desavantatge social». *In-fàn-ci-a*, novembre-desembre.

ARNAIZ, V. (1996). «Famílies en dificultades socials». *In-fàn-ci-a*, novembre-desembre.

¹⁶ FERRER, M.; RIERA, M.A. (2003). «Nous programes socioeducatius adreçats a la millora de les relacions parentals en els primers anys de vida». *Educació i Cultura*, núm. 16, pàg. 113-125.

FERRER, M.; RIERA, M.A. (2004). «Espacio familiar Camp Redó: un enfoque comunitario y preventivo en la intervención con familias». *In-fàn-ci-a* (en premsa).

- Espai familiar Mercadal
- Espai familiar es Migjorn Gran
- Espai familiar Alaior
- Espai familiar Maó
- Espai familiar Sant Lluís

Ludoteques

Les ludoteques (Soler 1992, Tripero 1991)¹⁷ es defineixen com a recursos lúdics i culturals del temps lliure, adreçats als infants i a les famílies, que tenen el joc com a activitat principal del seu programa. Estan dotades de joguets (Sans 2000)¹⁸ i educadors especialitzats. Els infants poden assistir-hi tots sols o acompanyats dels seus familiars.

A la nostra comunitat aquest és un servei de temps lliure encara incipient. A Mallorca, l'Ajuntament d'Esporles fa uns anys va posar en funcionament un servei de ludoteca i tallers per als pares usuaris de l'escoleta municipal que està obert un dia per setmana. També el municipi de Felanitx disposa d'un servei de ludoteca per a infants de diferents edats.

A Menorca, els diferents municipis compten amb una ludoteca dins les mateixes escoles 0-3. Els ajuntaments de Ciutadella i Maó tenen un servei de ludoteca per a infants a partir de sis anys.

D'altra banda, a Eivissa, l'escoleta municipal d'Eivissa ha posat en marxa un programa que, amb el títol "Jocs amb família", ofereix un espai i temps perquè els pares amb els infants menors de tres anys puguin aprendre i compartir jocs i recursos lúdics (jocs de falda, tallers de massatges, panera dels tresors...).

Espais de joc d'iniciativa privada

Es tracta de centres privats que tenen com a finalitat oferir un espai de joc als infants a canvi d'una tarifa que es cobra per hores. Estan situats en grans espais tancats, alguns en grans superfícies comercials, i estan equipats bàsicament amb estructures psicomotrius. El joc és lliure i compten amb monitors que vigilen els infants. Aquests espais, a més del joc lliure, ofereixen serveis com la celebració de festes i bar per a les famílies. La finalitat no és promoure el joc com a activitat creativa i compartida entre pares i fills, sinó com un espai on es poden aparcar els infants mentre els pares i les mares van a comprar o fan les seves activitats.

Biblioteques infantils

Consisteix a habilitar una secció infantil a les biblioteques municipals, específicament dedicada a infants fins a quatre anys, que, acompanyats d'una persona adulta, poden gaudir d'un moment compartit. Cada cop més, aquest nou servei es va incorporant a les noves biblioteques.

¹⁷ SOLER, M. B. (1992). «Los juguetes en el marco de las ludotecas». *Port de Pedagogia*, 26 núm. 3.
TRIPERO, A. (comp.) (1991). *Juegos, juguetes y ludotecas*. Madrid: Pablo Montesinos.

¹⁸ SANS, J. (2000). *Recull de joguets artesanes de les Illes Balears*. Palma: UIB.

Els objectius que es pretenen assolir amb aquest servei, entre altres, són: posar a l'abast dels infants llibres i jocs especialitzats, ajudar els pares i adults que els acompanyen a compartir el gust per la lectura i organitzar activitats d'animació a la lectura: l'hora del conte, conferències sobre la literatura infantil, tallers...

Algunes biblioteques de les Illes que compten amb aquesta secció infantil (a vegades anomenades «bebetesques») són:

A Mallorca es podem anomenar, entre altres: la Biblioteca Can Torró d'Alcúdia, la Biblioteca Municipal Infantil Sant Jeroni, a Palma, per a infants de tres a dotze anys, o la biblioteca infantil de la Casa de Cultura dependent del Consell Insular. La majoria de biblioteques de Palma dependents de la xarxa de biblioteques municipals tenen una secció infantil per a infants a partir de zero anys i organitzen activitats per a la dinamització de la lectura.

A Menorca totes les biblioteques municipals tenen un espai reservat per als més petits. El proper curs es vol dinamitzar també una secció per temàtiques específiques. A les escoles infantils municipals hi ha un espai de biblioteca per als infants i per a les famílies. L'EAP posa a l'abast de les famílies un dossier d'articles de temes educatius i les maletes temàtiques per a cada escola que, amb material divers —articles (Arnaiz 2004),¹⁹ contes, llibres—, aborden temes quotidians com el sofriment, la mort, les separacions, els canvis d'escola (Arnaiz i Mesquida 1997).²⁰

A Eivissa, les biblioteques del Consell Insular d'Eivissa a les barriades i escoles tenen també una secció per als més petits. S'hi organitzen activitats de dinamització a la lectura, com els «contacontes» i activitats amb titelles al centre cultural Can Ventosa de l'Ajuntament d'Eivissa cada divendres.

Suport educatiu a famílies del camp

És un servei que depèn del Consell Insular de Menorca i l'EAP de la Conselleria d'Educació adreçat a donar suport educatiu (Arnaiz 1990 i 1992)²¹ dins l'àmbit familiar en els nuclis de població molt disseminats (com és el cas de la zona de Ciutadella) als infants de 0-3 anys no escolaritzats. El servei aporta materials didàctics i altres recursos educatius, també es realitzen visites setmanals per donar suport a les famílies i als infants. Actualment s'atenen vint famílies.

Acompanyament a famílies temporeres

Aquest programa, posat en marxa fa tres cursos amb el suport de l'EAP de Ciutadella, pretén oferir un servei d'escola infantil per als fills i les filles de les famílies que treballen a l'hostaleria durant l'estiu i que demostrin que no tenen cap altra alternativa per atendre el seu fill durant els mesos d'estiu. Els pares i les mares es comprometen, a canvi d'aquest servei, a no escolaritzar el seu fill o filla quan tinguin vacances.

¹⁹ ARNAIZ, V. (2004). «'Jugant, jugant' o la educació como crecimiento». *Cultura d'Infància*. Consell Insular de Menorca.

²⁰ ARNAIZ, V.; MESQUIDA, M. (1997). «Hacemos las maletas». *Aula de Innovación Educativa* núm. 85, pàg. 19-20.

²¹ ARNAIZ, V. (1990). «Escarlarización y ámbito rural». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 182. Juny.

(1992). «La supervisión y el apoyo a los educadores familiares». *Revista de Trabajo Social*, núm. 125, Març.

Tallers per a pares i mares

Dinamitzats especialment pels EAP (Arnaiz 2000)²² de les diferents illes, es reuneixen els pares i mares amb infants petits per tractar temàtiques diverses i s'organitzen tallers en què poden participar els pares sols o amb els seus infants: tallers de massatges per a nadons, tallers d'ergonomia, de sexualitat per a pares, entre molts altres. Hi ha més associacions i col·lectius que també organitzen activitats de formació adreçades a les famílies amb infants petits, com per exemple l'associació Néixer i Créixer (associació de pares i mares per al desenvolupament integral de l'infant).

Serveis d'estimulació primerenca

Són serveis que ofereixen una estimulació primerenca per a infants amb necessitats educatives especials de zero a quatre anys. El servei d'estimulació primerenca d'APROSCOM (entitat privada amb conveni amb la Conselleria d'Educació) atén els infants de la zona de Manacor i el servei de l'IBAS ho fa a Palma.

REFLEXIONS FINALS I PROPOSTES DE FUTUR

A continuació, s'apunten algunes reflexions finals i propostes d'actuació que segons les dades recollides s'haurien de posar en marxa pròximament per dinamitzar i millorar les condicions de l'educació infantil a la comunitat balear. Aquestes propostes es poden trobar més desenvolupades en els diferents documents de treball elaborats per la Plataforma 0-6.²³

- Un major finançament públic en la provisió de serveis d'atenció a la infància, seguint les orientacions recomanades per la Comunitat Europea²⁴ sobre l'atenció als infants (unificació de criteris de finançament i dedicació a l'educació infantil de l'1% del PIB), defugint de fórmules com el bo escolar o ajudes directes a les famílies que no van adreçades a la creació de places escolars.
- Existeix el tòpic, principalment polític, que l'educació infantil i sobretot els serveis educatius per a la primera infància són molt cars (Hoyuelos 2001).²⁵ Es parla de malbaratament pressupostari...

²² ARNAIZ, V. (2000). «Los padres en la educación infantil». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 282, juliol-agost, pàg. 35-39.

²³ La Plataforma 0-6 d'educació infantil és formada per mestres que treballen en el cicle 3-6, mestres d'escoles infantils 0-3 municipals i privades sense ànim de lucre, professorat i estudiants de la Universitat de les Illes Balears, especialistes en educació infantil, sindicats i partits polítics (CCOO, FETE-UGT, STEI, EU, Verds, ERC), i regidors d'educació municipals <plataformaei@hotmail.com>.

²⁴ La Comissió Europea. Xarxa d'Atenció a la Infància (1996), a l'informe «40 objectius de qualitat en els serveis per a la infància», proposa nou objectius que s'han de desenvolupar a la UE en un termini de deu anys (any 2006). Els objectius descrits en aquest informe haurien de poder ser aplicats a tots els serveis per a la infància:

1. Objectius per al marc polític
2. Objectius financers
3. Objectius per als nivells i tipus de serveis
4. Objectius d'educació
5. Objectius per a la ràtio personal-infant
6. Objectius de contractació i formació del personal
7. Objectius de l'entorn i de salut
8. Objectius per als pares i la comunitat
9. Objectius de funcionament

²⁵ HOYUELOS, A. (2001). «Identidad de la educación infantil I. Algunas consideraciones». «Identidad de la educación infantil II. Los riesgos». II Jornades d'Educació Infantil. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. STEI.

L'educació infantil suposa els fonaments de tot el sistema educatiu. Una adequada inversió en aquestes primeres edats ajuda a prevenir problemes posteriors, quan ja és molt més difícil interveir, i en els quals s'han de gastar molts més doblers: fracàs escolar, inadaptació social, toxicomanies... La millor inversió d'un poble és l'educació.

- La responsabilització de les diferents administracions autonòmiques de la planificació, l'extensió, la qualificació, la coordinació i el finançament de l'educació infantil. Una possible opció de cofinançament és la participació tripartida entre municipis, consells insulars i comunitat autònoma.
- La creació d'una xarxa pública d'escoles infantils i serveis d'atenció a la infància amb garanties de qualitat que ofereixi, segons les necessitats de cada municipi de les Illes, suficients places escolars per respondre a la demanda de les famílies que en sol·licitin. S'haurien de destinar fons als ajuntaments perquè creïn escoles 0-3 públiques de titularitat municipal i donin suport a les escoles existents de titularitat privada sense afany de lucre i de contrastada vàlua professional.
- La regulació de les escoletes infantils 0-3 és un tema prioritari; per això cal l'elaboració i l'aplicació d'una normativa pròpia de la comunitat balear que reguli i controli TOTS els centres que atenen infants petits (0-3) tant de titularitat pública com privada. Estudiar el possible procés de reconversió d'escoletes privades de qualitat, l'autorització de les que ho sol·licitin, com també el control i la supervisió per a l'assoliment de la normativa bàsica. Per això cal conèixer el que s'entén avui en dia per qualitat educativa en aquesta etapa; els criteris necessaris es poden consultar a les fonts següents: Comissió Europea; UNICEF; Balaguer (1995); Zabalza (1996; 2001); Quinto Borghi (1996); Frabboni (1996); Oliveira-Formosinho (1996); Arnaiz (2001); Hoyuelos (1993; 1999; 2002); Santos Guerra (2003).²⁶
- Dissenyar els espais i les infraestructures i adequar-los als centres públics d'educació infantil i primària. En molts de casos, ni els centres de 0-3 ni els de 3-6 compten amb els espais ni amb les condicions necessaris (manca de banys i patis adequats, aules petites per al nombre d'alumnat, mobiliari poc adient, manca d'aula de psicomotricitat i altres espais diversificats) (Riera i Godall 1996 i Iglesias 1996).²⁷

²⁶ ZABALZA, M.A. (1996). *Calidad en la educación infantil*. Madrid: Narcea.

ZABALZA, M.A. (2001). «Una educación infantil para el siglo XXI». *Simposi Mundial d'Educació Infantil*, Santiago de Xile.

HOYUELOS, A. (2002). «Trets que conformen una escola infantil». Pamplona.

SANTOS GUERRA, M. (2003). «Trampas en educación. El discurso sobre la calidad». Madrid: La Muralla.; BALAGUER, I. (1995). «Educació Infantil i política municipal. Ajuntament de Barcelona». *Congrés d'Infància. Polítiques i accions educatives. In-fàn-ci-a*, vol II, pàg. 85-92.

QUINTO BORGHI, B. (1996). «Las escuelas infantiles municipales de Módena I: el modelo». A: ZABALZA, M.A. *Calidad en la educación infantil*. Madrid: Narcea, pàg. 95-121.

FRABBONI, F. (1996). «La escuela infantil entre la cultura de la infancia y la ciencia pedagógica y didáctica». A: ZABALZA, M.A. *Calidad en la educación infantil*. Madrid: Narcea, pàg. 63-93.

OLIVEIRA-FORMOSINHO, J. (1996). «Contextualización del modelo curricular High/Scope en el ámbito del Proyecto Infancia». A: ZABALZA, M.A. *Calidad en la educación infantil*. Madrid: Narcea, pàg. 145-175.

ARNAIZ, V. (2001). *La seguridad emocional en la educación infantil*. Barcelona: Cisspraxis.

²⁷ RIERA, M.A.; GODALL, T. (1996). «Els espais a l'educació infantil: una cultura de la infància». *Pissarra*, febrer-març, pàg. 10-12.

IGLESIAS, L. (1996). «La organización de los espacios en la educación infantil». a: ZABALZA, M.A. *Calidad en la educación infantil*. Madrid: Narcea, pàg. 235-286.

- Obertura de nous centres i disminució de les ràtios en el cicle 3-6. La massificació en els centres amb desdoblaments fins i tot de tres línies i la saturació d'infants a les aules de 3-6 no es consideren adequades perquè impedeixen les metodologies actives i l'atenció individualitzada pròpia d'aquestes edats. Aquest fet obliga a prendre mesures com l'increment de mestres de suport o implementar la fórmula de la «parella educativa» (dues mestres treballant conjuntament dins l'aula) per tal d'afavorir dinàmiques més flexibles i poder atendre tots els infants.
- Promoure centres educatius 0-3 defugint models com ara les guarderies laborals. Les guarderies a empreses responen fonamentalment al model assistencial anterior pensat per als treballadors de l'empresa; però, i els infants, qui hi pensa? L'escola, en general, i també els centres 0-3, haurien de ser centres arrelats a la zona o el barri; és preocupant tornar a models obsolets quan l'experiència educativa ha demostrat el valor pedagògic dels centres educatius 0-3 i el seu valor com a motors i dinamitzadors socials i culturals del barri. Es necessiten centres educatius dissenyats per a aquesta funció i això significa: centres independents, amb patis i zones verdes, cuina, menjador, sales de dormir, sales de jocs, espai per a la psicomotricitat i tantes altres instal·lacions. Es necessiten temps estables i ritmes adaptats als infants, i poques vegades el temps del treball dels pares respon als ritmes dels infants petits.
- Assegurar una formació i unes titulacions adequades. Això implica una adequació dels programes de formació inicial i permanent a les noves possibilitats i exigències. Processos d'homologació i reciclatge per al personal sense la titulació adequada. També implica una dotació de partides pressupostàries per coordinar, orientar i afavorir l'accés dels professionals als diversos plans de formació permanent d'acord amb les administracions locals, entitats acadèmiques, professionals i sindicals.

Els treballs de recerca de la UIB (Mir 1989 i 1999; Riera 1992 i 2000; Mir, Riera, Rodríguez, Rosselló 1993; Licona 2001; Urbina 2001)²⁸ i els successius plans d'estudi han anat incorporant tant a la formació inicial com a la de postgrau dels futurs mestres d'infantil les temàtiques relacionades amb l'etapa 0-6 (Mir i Fortuny 2003; Mir i Arnaiz 2003).²⁹ Aquests plans de formació s'han implementat amb sistemes d'ensenyament a distància i semipresencial a les extensions de les Illes (Eivissa-Alaior) mit-

²⁸ MIR, M. L. (1999). *Adaptació d'un instrument de mesura de la gestió de classe en infantil (QGCI)*. Tesis doctoral. Universitat de les Illes Balears.

MIR, M. L. (1989). *La formació pràctica dels mestres: investigació experimental sobre una guia de pràctiques*. Tesis de llicenciatura. Universitat de les Illes Balears.

RIERA, M. A. (2000). *Anàlisi de situacions d'ensenyament/aprenentatge a la primera infància des d'una perspectiva interaccionista: projectes amb objectes i materials no estructurats*. Tesis doctoral. Universitat de les Illes Balears.

RIERA, M. A. (1992). *El disseny espacial a les aules d'educació infantil: un estudi de casos*. Tesis de llicenciatura. Universitat de les Illes Balears.

MIR, M. L.; RIERA, M. A.; RODRÍGUEZ, R.; ROSSELLÓ, M. R. (1993). *El professor novell. Aproximació a la seva problemàtica i model inductiu de re-formació*. Investigació CIDE. BOE 52 (1-03-90).

LICONA, A. L. (2000). *Videojocs, joc simbòlic i educació infantil: adaptació del sistema ESAR per a una proposta de model d'anàlisi i selecció de videojocs destinats a infants de 3 a 7 anys*. Tesis doctoral. Universitat de les Illes Balears.

URBINA, S. (2001). *Anàlisi de l'ús de l'ordinador en el segon cicle d'educació infantil. Estudi de cas*. Tesis doctoral. Universitat de les Illes Balears.

²⁹ MIR, M. L.; Fortuny, M. (2003). «La formación de postgrado en Ajuda Psicomotriz». Fapee. *Indivisa Boletín de Estudios e Investigación*. Monografía II, pàg. 299-307.

MIR, M. L.; ARNAIZ, V. (2003). *Curs de postgrau Especialista Universitari en Ajuda Psicomotriu*. (editat en CD-ROM). Servei de Publicacions de la Universitat de les Illes Balears.

jaçant la fórmula de Campus Extens (Mir 1999).³⁰ Aquesta iniciativa es va prendre perquè va ser la titulació més demanada pels estudiants de les Illes i per les educadores d'infantil que feien feina a Menorca i Eivissa sense la titulació pertinent. Cal destacar, així mateix, l'interès de la UIB perquè l'alumnat d'infantil realitzi una part del seu *practicum* al cicle 0-3 i les dificultats trobades per tutoritzar aquestes pràctiques, ja que la majoria de les escoles no tenen mestres tutores d'aula.

L'oferta de formació permanent dels centres de professors també ha incorporat a les seves activitats les temàtiques d'educació infantil de primer i segon cicle per dinamitzar la innovació educativa d'aquest sector. De la mateixa manera, s'hauria de donar la possibilitat a tot el personal que treballa actualment a les escoles i que no compta amb la titulació necessària perquè es pugui habilitar en cursos organitzats per la Conselleria d'Educació i la Universitat de les Illes Balears (UIB) en forma de plans especials de formació.

- Reconeixement dels drets laborals i equiparació professional del personal d'educació infantil. Els professionals del 0-3 estan infravalorats. La pobra imatge (política, econòmica i professional) que es té de l'educació infantil comporta uns efectes perillosos per intentar sortir de la idea d'una institució únicament maternoassistencial. Les conseqüències moltes vegades són pitjors que la mera assistencialitat: l'escola entra en una absurda espècie de cultura «pre» (preescolar, prelectura, pre-escritura, pre...). Les institucions polítiques han de reconèixer, sense diferències de sous i categories, una professió «il·legalment» discriminada (Hoyuelos 1993).³¹
- Mantenir la coherència i coordinació de l'etapa 0-6 com a etapa integrada encara que per motius econòmics i/o polítics se separi en dos cicles o dues «etapes» (preescolar i educació infantil). La comunitat autònoma balear, en el disseny del currículum propi, hauria de respectar i tenir en compte aquesta coherència educativa de l'etapa 0-6 en el currículum, de la mateixa manera que s'hauria de potenciar des de la formació inicial i permanent la visió global d'aquesta etapa.
- Flexibilitzar la legislació laboral i l'organització del treball a favor dels pares i les mares. No es tracta només de promoure ajudes econòmiques a les famílies o de facilitar que pares i mares tinguin accés al mercat laboral, sinó que es tracta també d'ajudar les famílies a trobar l'equilibri en el seu rol com a pares i en el seu rol com a treballadors. Prendre consciència que les tasques educatives i de benestar pertoquen al conjunt de la societat, a les dones i als homes. No es tracta de tasques femenines sinó tasques socials, per tant les mesures no han d'anar encaminades a fer que les dones tornin a les tasques domèstiques o tinguin facilitat per fer les dues feines.
- Crear i incentivar xarxes de serveis que diversifiquin l'oferta educativa. En aquest moment molts dels programes socioeducatius dins l'àmbit de l'educació no formal són atesos en gran part per associacions i entitats privades; s'haurien d'augmentar les ajudes i fomentar la creació de nous serveis a la comunitat autònoma.

³⁰ MIR, M. L. (1999). *La psicomotricidad en el currículum de la universidad: la experiencia de Campus Extens en las Islas Baleares*. Congrés Estatal de Psicomotricitat: desenvolupament i intervenció psicomotriu, Barcelona.

³¹ HOYUELOS, A. (1993). «La innovación en la etapa de educación infantil». A: *La innovació en l'etapa d'educació infantil*. ICE Universitat Autònoma de Barcelona, pàg. 9-19.

- Finalment, és necessari introduir una nova cultura de la infància des dels mitjans de comunicació i des d'una nova sensibilitat política i social que valori aquesta etapa fonamental de la vida de les persones. La quantitat d'estudis i recerques (Cabanellas i Hoyuelos 1994, Antón 2003)³² des de diferents àmbits subratllen el valor de la petita infància (Godall, Hoyuelos, Palou, Riera 2004),³³ i la importància de la seva educació i atenció qualitativa (Riera 2000, Hoyuelos 2002).³⁴
- També és patent la preocupació creixent en el mateix sentit en les declaracions d'organismes nacionals i internacionals (Xarxa d'Atenció a la Infància de la Comissió Europea). S'emfatitza la transcendència i centralitat d'aquests temes, però no es proveeixen de serveis i ajudes públiques suficients. En el tractament de polítiques educatives, socials i familiars, hi ha un contrast encara massa gran entre el discurs dominant de la classe política i la realitat quotidiana que la comunitat balear hauria de pal·liar fent una aposta real a favor de la dignitat de la petita infància, i una ètica de la qualitat dels serveis. És necessari recuperar ideològicament un tipus d'educació infantil que no sigui manipulada pels desitjos i problemes del món adult, defugint dels models pobres i preestablerts. Un tipus d'educació que escolti i participi dels drets de la infància i hi sintonitzi.

³² CABANELLAS, I.; HOYUELOS, A. (1994). Mensajes entre líneas. Pamplona: Patronato Municipal de Escuelas Infantiles.

— (1998) Momentos. Cantos entre balbuceos. Pamplona: Universidad Pública de Navarra.

³³ GODALL, T.; HOYUELOS, A.; PALOU, S.; RIERA, M. A. (2004). «La educación 0-3 años, a la luz del conocimiento científico». In-fàn-ci-a, núm. 84, pàg. 12-13.

³⁴ RIERA, M. A. (2000). «Anàlisi de situacions educatives en la primera infància». In-fàn-ci-a, núm. 117, pàg. 7-11.
HOYUELOS, A. (2002). Pensamiento y obra de Loris Malaguzzi. Tesis doctoral. Universidad pública de Navarra.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AA.VV. (1993). *La innovació en l'etapa d'educació infantil*. Barcelona: Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona.

AA.VV. (1994). *Congrés d'Infància*. Vol. I-II. Col·lecció Temes d'Infància. Barcelona: Associació de Mestres de Rosa Sensat.

ÀNGEL, C. (1994). «Tipologia de serveis». A: *Congrés d'Infància*, vol. I-II. Col·lecció Temes d'Infància. Barcelona: Associació de Mestres de Rosa Sensat, pàg. 17-27.

ANTÓN, M. (2003). *Serveis d'atenció a la infància de 0 a 6 anys. El cas de la ciutat de l'Hospitalet*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.

APARICI, E. [et al.] (2002). *La realitat familiar a les Illes Balears. Estudis entorn als canvis organitzatius i estructurals de la família*. Palma: Lleonard Muntaner.

ARNAIZ, V. (1990). «La intervención educativa no institucionalizada, como acción preventiva». *Revista de Trabajo Social*, núm. 120, desembre.

- (1990). «Escolarización y ámbito rural». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 182, juny.
- (1992). «La supervisión y el apoyo a los educadores familiares». *Revista de Trabajo Social*, núm. 125, març.
- (1994). «Educadores familiares. Una propuesta de intervención en ámbitos familiares de alto riesgo». *Revista de Trabajo Social*, núm. 136, desembre.
- (1994). «Educadors familiars: una proposta d'intervenció en àmbits familiars d'alt risc». *Enginy Revista del Col·legi Oficial de Psicòlegs de les Illes Balears*, núm. 6.
- (1994). «Famílies en greu desavantatge social». *In-fan-ci-a*, novembre-desembre.
- (1996). «Familias en dificultades sociales». *In-fan-ci-a*, novembre-desembre.
- (2000). «Los padres en la educación Infantil». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 282, juliol-agost, pàg. 35-39.
- (2001). *La seguridad emocional en la educación infantil*. Barcelona: Cisspraxis
- (2004). «“Jugant, jugant” o la educación como crecimiento». *Cultura d'Infància*. Consell Insular de Menorca.

ARNAIZ, V.; VIDIELLA, R. (1979). «Principios pedagógicos, sanitarios y sociales». A: «Educar hasta los 6 años». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 60 (monogràfic), desembre.

ARNAIZ, V.; MESQUIDA, M. (1997). «Hacemos las maletas». *Aula de Innovación Educativa*, núm. 85, pàg. 19-20.

BALAGUER, I. (1995). «Educació infantil i política municipal. Ajuntament de Barcelona». *Congrés d'Infància. Polítiques i accions educatives*. *Infància*, vol II, pàg. 85-92.

- «L'educació infantil: el somni d'una nit d'estiu?» (2003). *Infància a Eu-ro-pa*, octubre.

BALAGUER, I.; MESTRES, J. (1991). *Calidad en los servicios para la infancia*. Comisión de las Comunidades Europeas.

BERNAL, M. C.; DEFIS, O.; PUJOL, M. A. (1996). *L'educació infantil: una nova etapa*. Barcelona: Graó.

CABANELLAS, I.; HOYUELOS, A. (1994). *Mensajes entre líneas*. Pamplona: Patronato Municipal de Escuelas Infantiles.

- (1998) *Momentos. Cantos entre balbuces*. Pamplona: Universitat Pública de Navarra.

Comissió Europea. Xarxa d'Atenció a l'Infància (1996). «40 objectius de qualitat en els serveis per a la infància».

Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears (2001). «Pla d'ordenació de centres d'educació infantil» (editat en CD-ROM).

Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear. Departament d'Inspecció Educativa (2001). «Escoletes infantils». Gener.

FERRER, M.; RIERA, M. A. (2003). «Nous programes socioeducatius adreçats a la millora de les relacions parentals en els primers anys de vida». *Educació i Cultura*, núm. 16, pàg. 113-125. Servei de Publicacions i Intercanvi Científic de la Universitat de les Illes Balears.

- (2004). «Espacio familiar Camp Redó: un enfoque comunitario y preventivo en la intervención con familias». *In-fàn-ci-a* (en premsa).

- (2003). «Innovació i experimentació de serveis socioeducatius per a infants i famílies: els espais familiars». *Enginy*. Col·legi Oficial de Psicòlegs de les Illes Balears núm. 12-13, pàg. 49-57.

FRABBONI, F. (1996). «La escuela infantil entre la cultura de la infancia y la ciencia pedagógica y didáctica». A: ZABALZA, M. A. *Calidad en la educación infantil*. Madrid: Narcea, pàg. 63-93.

GODALL, T.; HOYUELOS, A.; PALOU, S.; RIERA, M. A. (2004). «La educación 0-3 años, a la luz del conocimiento científico». *In-fàn-ci-a*, núm. 84, pàg. 12-13.

HOYUELOS, A. (1993) «La innovación en la etapa de educación infantil». A: *La innovación en l'etapa d'educació infantil*. ICE Universitat Autònoma de Barcelona, pàg. 9-19.

- (1999). «Significados de la participación de las familias en la educación infantil». *In-fàn-ci-a*.
- (2001). «Identidad de la educación infantil I. Algunas consideraciones». «Identidad de la educación infantil II. Los riesgos». II Jornades d'Educació Infantil. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. STEI.
- (2002). «Trets que conformen una escola infantil» (doc. policopiat). Pamplona.
- (2002). *Pensamiento y obra de Loris Malaguzzi*. Tesi doctoral. Universitat Pública de Navarra.

IGLESIAS, L. (1996). «La organización de los espacios en la educación infantil». A: ZABALZA, M. A. *Calidad en la educación infantil*. Madrid: Narcea, pàg. 235-286.

LICONA, A. L. (2000). *Videojocs, joc simbòlic i educació infantil: adaptació del sistema ESAR per a una proposta de model d'anàlisi i selecció de videojocs destinats a infants de 3 a 7 anys*. Tesi doctoral. Universitat de les Illes Balears.

MIR, M. L. (1989). *La formació pràctica dels mestres: investigació experimental sobre una guia de pràctiques*. Tesi de Llicenciatura. Universitat de les Illes Balears.

- (1999). *Adaptació d'un instrument de mesura de la gestió de classe en infantil (QGCI)*. Tesi doctoral. Universitat de les Illes Balears.
- (1999). *La psicomotricidad en el currículum de la universidad: la experiencia de Campus Extens en las Islas Baleares*. I Congrés Estatal de Psicomotricitat: desenvolupament i intervenció psicomotriu. Barcelona: FAPEE, pàg. 261-269.

- (2000). *La psicomotricitat en el projecte de Campus Extens*. III Jornades de Pràctica Psicomotriu. Palma: Universitat de les Illes Balears. Centre de professors de la Conselleria d'Educació del Govern balear.
- (2001). «Anàlisi de les situacions d'ensenyament-aprenentatge a les aules d'educació infantil». *Educació i Cultura*, 14, pàg. 287-295. Monogràfic sobre avaluació educativa. Servei de Publicacions i Intercanvi Científic de la Universitat de les Illes Balears.
- (2003). «Un instrumento de medida sobre la gestión de clase (CGCI). A measuring instrument for classroom management». *Revista electrónica de investigación psicoeducativa y psicopedagógica*. Universitat d'Almeria <<http://investigacion-psicopedagogica.org/revista/>>.

MIR, M. L.; ARNAIZ, V. (2003). *Curs de postgrau Especialista Universitari en Ajuda Psicomotriu* (editat en CD-ROM). Palma: Servei de Publicacions de la Universitat de les Illes Balears.

MIR, M. L.; FORTUNY, M. (2003). «La formación de postgrado en Ajuda Psicomotriz». *FAPEE. Indivisa Boletín de Estudios e Investigación*. Monografía II, pàg. 299-307.

MIR, M. L.; RIERA, M. A.; RODRÍGUEZ, R.; ROSSELLÓ, M. R. (1993). *El professor novell. Aproximació a la seva problemàtica i model inductiu de re-formació*. Investigació CIDE. BOE 52 (1/03/90).

MOSS, P.; PHILLIPS, A. (1990). *Ser infant a Europa avui*. Temes d'Infància. Barcelona: Rosa Sensat.

OLIVEIRA-FORMOSINHO, J. (1996). «Contextualización del modelo curricular High/Scope en el ámbito del Proyecto Infancia». A: ZABALZA, M. A. *Calidad en la educación infantil*. Madrid: Narcea, pàg. 145-175.

QUINTO BORGHI, B. (1996). «Las escuelas infantiles municipales de Módena I: el modelo». A: ZABALZA, M. A. *Calidad en la educación infantil*. Madrid: Narcea, pàg. 95-121.

RIERA, M. A. (1992). *El disseny espacial a les aules d'educació infantil: un estudi de casos*. Tesi de Llicenciatura. Universitat de les Illes Balears.

- (1996). *Els espais a l'educació infantil: una cultura de la infància*. *Pissarra*, 10-12.
- (2000) *Anàlisi de situacions d'ensenyament/aprenentatge a la primera infància des d'una perspectiva interaccionista: projectes amb objectes i materials no estructurats*. Tesi doctoral. Universitat de les Illes Balears.
- (2000). «Anàlisi de situacions educatives en la primera infància». *In-fàn-ci-a*, núm. 117, pàg. 7-11.

RIERA, M. A.; GODALL, T. (1998). *La comunicació visual a l'escola infantil: instrument per a la reflexió i la participació*. III Jornades d'innovació en l'etapa d'educació infantil. Barcelona: ICE de la Universitat Autònoma.

- (1996). «Els espais a l'educació infantil: una cultura de la infància». *Pissarra*, febrer-març, pàg. 10-12.

SANS, J. (2000). *Recull de juguetes artesanes de les Illes Balears*. Antropologia de l'Educació, 3. Palma: UIB.

SANTOS GUERRA, M. (2003). *Trampas en educación. El discurso sobre la calidad*. Madrid: La Muralla.

SOLER, M. B. (1992). «Los juguetes en el marco de las ludotecas». *Port de Pedagogia* 26, núm. 3.

TRIPERO, A. (comp.) (1991). *Juegos, juguetes y ludotecas*. Madrid: Pablo Montesinos.

URBINA, S. (2001). *Anàlisi de l'ús de l'ordinador en el segon cicle d'educació infantil. Estudi de cas*. Tesi doctoral. Universitat de les Illes Balears.

- (1998) «“La casa”, un programa multimedia dirigido al segundo ciclo de educación infantil». PÉREZ. R. (coord.) *Educación y tecnologías de la comunicación*, pàg. 337-343. Universitat d'Oviedo.
- (2000). «Algunas consideraciones en torno al software para educación infantil». *Eduotec. Revista Electrónica de Tecnología Educativa*, núm. 13.
- (2002) «Líneas de investigación sobre el uso del ordenador y educación infantil». *Pixel Bit. Revista de medios y comunicación*, núm. 19, pàg. 27-48.

ZABALZA, M.A. (1996). *Calidad en la educación infantil*. Madrid: Narcea.

- (2001). «Una educación infantil para el siglo XXI». Simposi Mundial d'Educació Infantil, Santiago de Xile.